

УДК:343.983

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-153-159>

ORCID ID 0000-0002-0892-1694

*Михайлов Володимир Олександрович,
старший викладач кафедри правосуддя**юридичного факультету**Інституту управління та технологій**Державного університету інфраструктури та технологій,**м. Київ Україна*

ПОРІВНЯННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗ

***Анотація.** У статті розглядаються особливості адміністративно-правового регулювання судово-експертного забезпечення країн ЄС та України. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу має свої особливості, проте спрямоване на забезпечення об'єктивності та незалежності судових експертів. Важливо враховувати ці регулятивні аспекти для забезпечення справедливості та високої якості судово-експертних висновків у правосудді. Важливо враховувати, що різниці в системах та підходах можуть існувати навіть серед різних країн Європейського Союзу. Для отримання докладної інформації про судово-експертну діяльність в конкретних країнах ЄС, рекомендується дослідження відповідного національного законодавства та практики.*

Залучення експертів у кримінальне провадження і їх реєстрація відповідають вимогам забезпечення якості доказів і об'єктивності вирішення справи. Ці реєстри дозволяють відбирати кваліфікованих фахівців із відповідною експертною компетенцією для надання об'єктивного та вірогідного доказування у судовому процесі.

В Україні також передбачено реєстрацію судових експертів. Згідно зі статтею 9 Закону України "Про судову експертизу", експерти, які задіяні у судових експертизах, підлягають обов'язковій реєстрації у встановленому порядку. Реєстр судових експертів веде Міністерство Юстиції України. У реєстр вносяться відомості про кваліфікацію, спеціалізацію та досвід роботи експерта, а також зазначаються види експертиз, в яких він має право брати участь.

Реєстрація експертів у відповідних реєстрах і регулювання їх діяльності сприяють забезпеченню якості та надійності доказів у кримінальних провадженнях. Це сприяє об'єктивному і справедливому судочинству та довірі громадян до результатів експертних висновків у судових процедурах.

Адміністративно правове регулювання судово – експертної діяльності в Україні потребує реформування та вдосконалення. Необхідно швидко реагувати на впровадження у життя людей і бізнес процеси нових явищ, пов'язаних з розвитком науки і техніки, розвивати та запроваджувати нові галузі знань, навчати спеціалістів та експертів, розробляти нові методики досліджень і сучасне законодавство, яке забезпечить галузь зрозумілими правилами і нормами, як споживачів експертних послуг так і їх виконавців.

Ключові слова: спеціальні знання, експертиза, експерт, адміністративно-правове регулювання; судово-експертна діяльність.

Annotation.. *The article examines the peculiarities of administrative and legal regulation of forensic expert support in EU countries and Ukraine. The administrative and legal regulation of forensic expert activity in Ukraine and the countries of the European Union has its own characteristics, but it is aimed at ensuring the objectivity and independence of forensic experts. It is important to consider these regulatory aspects to ensure fairness and high quality of forensic expert opinions in justice. It is important to consider that differences in systems and approaches may exist even among different countries of the European Union. To obtain detailed information about forensic expert activity in specific EU countries, it is recommended to study the relevant national legislation and practice.*

The involvement of experts in criminal proceedings and their registration meet the requirements of ensuring the quality of evidence and the objectivity of solving the case. These registers allow to select qualified specialists with appropriate expert competence to provide objective and reliable evidence in court proceedings.

Ukraine also provides registration of forensic experts. According to Article 16 of the Law of Ukraine "On Forensic Expertise", experts involved in forensic expertise are subject to mandatory registration in the prescribed manner. The register of judicial experts is maintained by the Ministry of Justice of Ukraine. Information about the qualification, specialization and work experience of the expert is entered in the register, as well as the types of examinations in which he has the right to participate.

Registration of experts in relevant registers and regulation of their activities contribute to ensuring the quality and reliability of evidence in criminal proceedings. This contributes to objective and fair judicial proceedings and citizens' trust in the results of expert opinions in court proceedings.

Administrative legal regulation of judicial and expert activity in Ukraine needs reform and improvement. It is necessary to quickly react to the introduction of new phenomena related to the development of science and technology into people's lives and business processes, to develop and introduce new fields of knowledge, to train specialists and experts, to develop new research methods and modern legislation that will provide the industry with clear rules and regulations, both consumers of expert services and their executors.

Keyword: *specialized knowledge, examination, expert, administrative and legal regulation; forensic activities.*

Постановка проблеми. Серед питань забезпечення правосуддя в Україні важливе місце посідає удосконалення адміністративно правового регулювання судово – експертної діяльності в Україні. У п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, вказано, що визначення засад судової експертизи має здійснюватися виключно законами України. Саме вивчення закордонного досвіду розвинутих країн дадуть шляхи удосконалення.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питаннями адміністративно правового регулювання судово – експертної діяльності в Україні присвячена досить значна кількість наукових досліджень вітчизняних та іноземними вченими як Іщенко А., Едмонд Г., Уорд Т., Хамер Д., Авдєєва Г., Дудич А., Дуфенюк О., Калужна О., Клименко Н., Журавель В., Пиріг І., Сімакова-Єфремян Е., Щербаковський М., Дамашка М., Двасер Д., Декайні Т., Каяньєлло М.,

Плоскове М., Попа Г., Тейлор Р., Шевчук М., Ключев О., Матат Ю.І., Трегубов Е., Фулей Т., Шевчук М. та інших. Про актуальність дослідження цього питання свідчить процес реформування правової сфери України.

Формулювання завдання дослідження. Метою роботи є необхідність дослідити особливості адміністративно правового регулювання судово –експертної діяльності в Україні та країнах ЄС. За результатами цього дослідження можливо краще зрозуміти стан та сучасні проблеми судово-експертного забезпечення правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ вимагає від правових систем постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Судова експертиза грає важливу роль у правосудді, адже вона забезпечує об'єктивність та науковий підхід до вирішення справ. Україна, повинна наблизитися до стандартів Європейського Союзу, для цього потрібні зміни та вдосконалення системи судово-експертної діяльності. Тому порівняння адміністративно-правового регулювання цієї діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу має велике практичне значення. Для вдосконалення власної системи України корисно аналізувати досвід і практику європейських країн. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні базується на Законі "Про судову експертизу," прийнятому в 1994 році. Закон визначає правові основи проведення судової експертизи, а також повноваження судових експертів. Він закріплює принципи незалежності та об'єктивності судових експертів у їхній роботі та надає їм важливу роль у судовому процесі. Країни Європейського Союзу мають різні системи адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності, проте існують загальні принципи, які визначаються директивами ЄС. Деякі країни мають централізовані судові експертні служби, які підконтрольні державі, подібно до України. Інші країни можуть залучати приватні судові експертні компанії, або надавати незалежним лабораторіям право проведення експертиз. Важливо, що стандарти судової експертизи в Європейському Союзі ґрунтуються на загальних принципах, що сприяє вищій якості та об'єктивності експертних висновків. У порівняльному аналізі важливо враховувати, що існують різниці у структурі та організації судово-експертних служб, а також у визначенні повноважень судових експертів між Україною та країнами ЄС. Проте загальні принципи об'єктивності, незалежності, та використання наукових методів у судовій експертизі залишаються спільними для обох систем. У більшості європейських та зарубіжних країн експертні установи діють під юрисдикцією МВС.

Так, у Великій Британії у структурі МВС діє експертно-криміналістична служба, яка сприяє британській поліції у процесі розкриття та розслідування злочинів. Співробітники експертно-криміналістичної служби беруть участь в оперативно-розшукових заходах і слідчих діях, виконують експертизи та дослідження для 43 регіональних поліцейських підрозділів Англії та Уельсу, а також Королівської прокуратури та митної і акцизної служб, інших правоохоронних органів. Ця служба також надає послуги приватним компаніям як у країні, так і за кордоном [5, с. 449].

У деяких країнах Європи експертні установи є частиною Міністерства юстиції (наприклад, у Португалії та Нідерландах) [5, с. 451].

У Нідерландах судові експерти державних експертних установ проводять експертизи і дослідження за зверненнями поліції, а не суду. Суд запрошує експертів незалежно від їх основного місця роботи [6].

В Іспанії та Польщі судово-експертні лабораторії підпорядковані Міністерству юстиції, однак діють і судово-експертні лабораторії, що підпорядковуються МВС. У польському законодавстві взагалі відсутнє визначення поняття «експерт» або «судова експертиза» – експерт умовно прирівнюється до «зовнішнього засобу професійних знань», до якого звертаються суд або прокурор у разі потреби для прийняття правильного рішення. У Румунії, як і в Франції, проведення експертизи залежить від типу кримінального провадження і може здійснюватися як експертами, зайнятими в спеціалізованих лабораторіях або установах, так і незалежними експертами, які отримали статус експерта згідно з національним законодавством. Деякі види експертиз, наприклад, судово-медична експертиза, виконуються виключно експертами судово-медичних установ.

Вибір експерта зазвичай здійснюється судом або слідчим суддею, але також може залежати від сторін у справі. Важливо, щоб експерт був об'єктивний, незалежний та мав достатні знання та досвід у відповідній галузі.

Обов'язки експерта полягають у проведенні об'єктивної та незалежної експертизи, підготовці експертного висновку та наданні свідчень на судовому засіданні. Експертні висновки виступають як докази у кримінальному провадженні і можуть мати значення для прийняття судового рішення.

У Бельгії та Франції експертом вважається будь-яка особа, яка має завдяки своїй освіті та досвід у поглиблені знання в одній або декількох галузях знань. Експерти у Франції та Бельгії об'єднуються у професійні одно- або багато дисциплінарні асоціації, спілки та палати (Французька Національна палата експертів-фахівців, Бельгійська Асоціація експертів, в які входять на правах членів експерти в різних галузях знань) У судочинстві Німеччини тривалий час успішно функціонує інститут приватної експертизи. Якщо сторони процесу домовляться про залучення певних осіб в якості експертів, суд повинен дати на це згоду (§ 403 ЦПК ФРН). Сьогодні в окремих країнах Європи відповідно до стандарту ISO-EN17024 «Загальні вимоги до органів, що здійснюють сертифікацію персоналу», розпочато сертифікацію судових експертів. Відповідно до п. 4.2.1 стандарту ISO-EN 17024 органи сертифікації не можуть підпорядковуватись установам та органам, в яких працюють судові експерти [6].

У Чеській Республіці існують різні види експертизи, включаючи технічну, медичну, економічну, фінансову та лінгвістичну експертизу тощо.

Щоб стати судовим експертом у Чеській Республіці, особа повинна відповідати певним кваліфікаціям і пройти процес акредитації. Міністерство юстиції відповідає за розгляд заяв про реєстрацію в Переліку експертів, експертних бюро та експертних інститутів ("Seznam znalců") та про надання статусу судового експерта.

Експертними бюро є комерційні організації, наприклад товариства з обмеженою відповідальністю або акціонерні товариства, в яких працюють не менше двох експертів, уповноважених на здійснення експертної діяльності в тій галузі, для якої вони подали заяву про реєстрацію в списку експертів. Експерт може бути працівником лише одного експертного бюро і не має права самостійно здійснювати експертну діяльність під час роботи в експертному бюро.

З іншого боку, експертним інститутом може бути університет або його частина, державна науково-дослідна установа або інша установа, яка проводить наукові дослідження в певній галузі та надає експертні послуги. Ці інститути мають повноваження здійснювати експертну діяльність у відповідних галузях.

Важливо зазначити, що судовий експерт у Чеській Республіці несе відповідальність за надання незалежних, об'єктивних та професійних висновків на основі своєї експертизи. Вони відіграють вирішальну роль у системі кримінального правосуддя, допомагаючи суду розібратися в складних технічних або наукових питаннях і надаючи свідчення експертів.

Загалом організація судової експертизи в Литві та Чеській Республіці відрізняється з точки зору залучених організацій, обмежень щодо діяльності приватних експертів та процесів акредитації. Проте обидві країни створили системи для забезпечення якості та достовірності експертних висновків, представлених у кримінальному провадженні.

В додаток до існуючої системи юридичної практики, у Чехії у рамках правової регуляції передбачено встановлення та адміністрування спеціального Реєстру висновків Міністерством юстиції. Цей Реєстр відіграє важливу роль у системі правосуддя, де жодна експертна думка або висновок експерта не можуть бути підтвердженням або доказом порушення правових норм без попереднього включення її до Реєстру.

У Чеській республіці існує практика обов'язкового страхування відповідальності експерта: на законодавчому рівні передбачено обов'язкове страхування відповідальності перед третіми особами за шкоду, яка може бути заподіяна у зв'язку з виконанням експертної діяльності, протягом усього періоду здійснення експертної діяльності. Розмір обмеження відшкодування повинен бути пропорційний можливим збиткам, які можна обґрунтовано очікувати у даній галузі та спеціалізації. При цьому експертний інститут і експерт, який працює в експертному бюро, не зобов'язані страхувати свою діяльність [7]

В Швейцарії також існує система реєстрації судових експертів. Згідно з швейцарським законодавством, інститут судових експертів є на рівні кантонів. Кожен кантон має свій власний реєстр судових експертів, які включаються до нього на основі процедури відбору та визнання їх кваліфікації та досвіду. Залежно від потреб кожного кантону, реєстри можуть бути відкритими або закритими. Відкриті реєстри означають, що будь-який суд або сторона в провадженні може обрати експерта з цього реєстру. Закриті реєстри, натомість, обмежені лише експертами, які пройшли процедуру відбору та були визнані компетентними.

У країні Естонія існує Реєстр національних експертів, відомий як «Riiklikult tunnustatud ekspertide nimekiri». Цей реєстр є ефективним механізмом, який об'єднує видатних фахівців, які мають необхідний сертифікат, що підтверджує їх право проводити об'єктивні та детальні експертні дослідження.

Входження в реєстр передбачає наявність не лише сертифіката, але й деяких інших критеріїв, таких як досвід у науковій сфері протягом принаймні трьох років перед отриманням сертифіката, здатність використовувати потрібні технічні ресурси для проведення експертних досліджень, а також наявність стабільного доходу. Цей реєстр має вирішальну роль у забезпеченні якості та надійності експертиз, а також у підтриманні довіри до процесу правосуддя.

У Сполучених Штатах Америки реєстрація судових експертів може варіюватися в залежності від штату або судової юрисдикції. Багато штатів мають процедури з визначення компетентності судових експертів та їх включення до реєстру. Наприклад, використовуються такі практики, як номінація адвокатом, судом чи ліцензованим професіоналом, проведення екзамену, атестація або отримання сертифікату від спеціалізованої організації. Реєстри судових експертів можуть бути доступними для публічного огляду чи обмеженими сторонами у судових справах.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) керує списком експертів, до якого входять особи, які мають досвід у певних галузях. Для включення до Переліку особа повинна надати детальну біографію, кваліфікацію та підтвердження відповідного досвіду. Список має бути відкритим для МКС та всіх учасників процесу. Він має складатися з різноманітного кола кваліфікованих експертів, відданих справі захисту інтересів правосуддя. Реєстр МКС повинен враховувати справедливе географічне та гендерне представництво, а також потребу в експертах з досвідом роботи з травмами, включаючи сексуальні та гендерні злочини та злочини проти вразливих груп. Станом на 16 червня 2021 року до Переліку входить понад 140 експертів. Загалом наявність належних реєстрів та процедур включення осіб, які бажають займатися судово-експертною діяльністю, має свідчити про високі професійні стандарти та кваліфікацію. Офіційний реєстр експертів має слугувати базою даних про компетентних осіб у певних галузях, а включення має забезпечувати якість роботи особи.

В багатьох країнах такі реєстри судових експертів є важливим інструментом забезпечення якості та довіри до експертної доказової бази в судових процесах.

У зарубіжних країнах послідовно реалізуються принципи забезпечення незалежності експерта, орієнтації не на відомчу належність експерта, а на наявність у нього спеціальних знань, необхідних для вирішення завдань правосуддя, забезпечення принципу змагальності експертів, а також інших принципів, які мають вирішальне значення для забезпечення судочинства дійсно незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою. Предметом зацікавленості всього міжнародного експертного співтовариства є підвищення експертиз комп'ютерних технологій та судово-експертної діяльності в цілому. Для забезпечення належної якості результатів експертної діяльності використовуються такі важливі інструменти, як стандартизація судових експертиз та досліджень, сертифікація компетентності експертів, сертифікація науково-методичного забезпечення експертиз і акредитація судово-експертних лабораторій.

Висновки. Враховуючи поточні тенденції та міжнародні стандарти, необхідно удосконалювати законодавство в сфері організації та проведення судової експертизи в Україні. Це сприятиме зміцненню правової держави, забезпеченню прав сторін у кримінальному провадженні та забезпеченню справедливого суду. Важливо врахувати кращі європейські практики та забезпечити відповідну конкуренцію та якість проведення судових експертиз.

Для цього необхідно:

- позбавлення державної монополії та забезпечення конкуренції. А саме участі приватних експертів і експертних установ у проведенні судових експертиз за визначених умов та вимог;
- відновлення і вдосконалення інституту спеціаліста та висновків спеціалістів як джерела доказів;
- необхідно визначити процедуру вибору експерта на підставі компетенції, досвіду та безпристрасності. Для цього необхідно запропонувати зміни до Закону України "Про судову експертизу", що передбачатимуть критерії та процедуру вибору експерта з реєстру кваліфікованих експертів;
- необхідно розробити механізми контролю якості проведення судових експертиз. Для цього можна запропонувати зміни до Закону України "Про судову експертизу", що передбачатимуть обов'язковість залучення незалежних експертів для перевірки якості проведення судових експертиз, а також встановити механізм відповідальності за неякісно проведenu експертизу;

- розглянути можливість впровадження зовнішнього незалежного механізму рецензування експертних висновків. Це може включати залучення незалежних експертів з інших регіонів або країн для перевірки об'єктивності і точності експертних висновків.

Також необхідно забезпечити врегулювання питання щодо відповідальності керівника судово-експертної установи за незаконний вплив на судового експерта та посягання на його незалежність. Запровадження відповідного механізму кримінальної відповідальності може включати встановлення покарань, таких як адміністративні санкції, звільнення з посади або навіть кримінальне переслідування.

У зв'язку з метою забезпечення вимог сторін про відшкодування збитків, доцільно розглянути можливість впровадження страхування відповідальності експерта. Це може захистити від потенційних фінансових збитків, які можуть виникнути внаслідок дій або бездіяльності експерта під час проведення експертного дослідження.

Література:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038а-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
2. Бажанюк В. В. Про змагальність сторін в проведенні судової експертизи. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1(78).
3. Волобуєв А., Чуйко Є. Право самостійного залучення експерта стороною захисту: реальність чи декларація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право*. 2022. № 71. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/263477>.
4. Стрілець В. В. "Судова експертиза в Україні: стан та перспективи розвитку." Київ, 2018.
5. Романенко Л. М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн. *Право та управління*. 2012. № 1. С. 444–452.
6. Авдеева Г. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу.
7. Шуневич К. А. Організація судово-експертного забезпечення судочинства у Чехії. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 210

УДК 343.3